

О. Іляшко,
кандидат юридичних наук,
директор Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

АНЕКСОВАНІ ТЕРИТОРІЇ У СВІТІ У ХХ СТ. КРИЗЬ ПРИЗМУ ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ

Протягом останніх років послаблена дієвість принципів територіальної цілісності та непорушності державних кордонів. Це пояснюється багатьма чинниками, як-от: посиленням тенденцій до дезінтеграції держав через реалізацію права народів на самовизначення; відродженням доктрин, зокрема, гуманітарної інтервенції; зовнішніх військових інтервенцій, що завдали значного удару територіальному суверенітету; процесами глобалізації, що в окремих випадках призвели до руйнування зв'язків держави і народу, внаслідок чого проявлялися тенденції до етнонаціоналізму та радикалізації націоналістичних рухів [1, с. 64].

Аналіз подій, що відбуваються в Україні протягом останніх років, дає підстави зробити висновок не тільки про недосконалість сучасних принципів міжнародного права, а й про нездатність самих держав, міжнародних організацій і наднаціональних утворень та світової спільноти загалом своєчасно й адекватно реагувати на агресивні дії її членів, зокрема притягати до відповідальності за вчинення актів агресії чи анексії, порушення інших правових норм і принципів тощо.

Багатий світовий досвід демонструє велику кількість таких прикладів в історії людства. Недаремно склалась народна мудрість, за якою «хто не знає свого минулого, той не матиме майбутнього...». А ще важливіше – робити висновки, особливо стосовно негативного досвіду, щоб не допускати відповідних помилок надалі.

Питання анексованих територій, на жаль, достатньою мірою не вивчено як

у вітчизняній науковій літературі, так і в зарубіжній. Хоча, як зазначалось вище, прикладів існує багато. Поодинокі дослідження здійснювались представниками історичної і географічної науки, юристи ж рідше звертались до порушеної проблематики. Це стосується питань війни і миру, територій держав і державних кордонів, поствоєнного врегулювання конфліктів і так далі (роботи Г. Гроція, Л. Дюгі, Г. Еллінека, С. Бабуріна, М. Баймуратова, В. Березенка, М. Дамірлі, В. Єнгібаряна, О. Задорожнього, Л. Волової, Б. Клименка, А. Мостиського, С. Дністрянського, Н. Камінської, А. Порка, Н. Пронюк, Ю. Скуратова, І. Трайніна, Т. Цимбалістого та інших).

Їх аналіз засвідчує потребу продовження історичних, теоретичних, міжнародно-правових, кримінально-правових та інших досліджень у цьому напрямі.

Тому *метою цієї статті* є вивчення прикладів анексованих територій у світовій історії протягом ХХ ст., порівняння їх з окупованими територіями, визначення юридичних наслідків за таку протиправну зміну статусу державних територій.

Людству відомі різноманітні приклади анексування територій, причинами котрих стали різні обставини, проте в результаті всі вони мали схожі наслідки і тенденції розвитку. На нашу думку, з метою уникнення термінологічної невизначеності слід розмежувати такі категорії, як анексія, військова / воєнна окупація (окупація в стані війни, післявоєнна окупація) та окупація в мирний час.

Анексія (лат. *annexio* – приєднання) – насильницьке приєднання території однієї держави до території іншої. Військова окупація (від лат. *Occupatio* – захоплення) – це тимчасове захоплення збройними силами однієї держави території іншої без набуття суверенітету над нею [2]. Режим і правові норми воєнної окупації визначені спеціальними міжнародними угодами, прийнятими на IV Гаазькій конференції 1907 р., а також Женевськими конвенціями 1949 р. і протоколами до них від 1977 р. Згідно з цими міжнародними документами воєнна окупація є тимчасовим зайняттям збройними силами однієї держави території іншої держави з прийняттям на себе найважливіших функцій управління.

Режим і правові норми післявоєнної окупації встановлюються, як правило, спеціальними міжнародними угодами зацікавлених держав конкретно для цієї країни або території з метою виконання умов мирного договору – наприклад, у разі накладення контрибуції. Окупація може бути не пов'язана з війною та застосована в умовах мирного часу. Режим і правові норми неворожої (англ. *non-belligerent* – невоюючий) окупації в умовах мирного часу, як і у випадку з післявоєнною, встановлюються особливими міждержавними угодами [2-4].

До Першої світової війни анексія була поширеною практикою набуття нових територій, яка чітко узгоджувалася з політикою колоніалізму й експансіонізму великих з геополітичної точки зору держав. Тоді анексія вважалася законним способом зміни правового статусу території, яка ставала об'єктом агресії з боку сильнішої держави. На зламі XIX–XX ст. з прийняттям Гаазьких конвенцій виникли обмеження щодо *jus bello*, вплинувши на анексію. Тому набуло актуальності детальне вивчення історичного досвіду анексованих територій.

Анексія США Гавайських островів (1900). До кінця XVIII ст. від трьохсоттисячного полінезійського населен-

ня Гавайських островів через занесені з континенту хвороби залишалось лише близько 30 тис. осіб. Це призвело до масового завезення робітників-іммігрантів з країн Південно-Східної Азії та Європи. У 1893 р. група осіб американського походження за підтримки флоту США здійснила державний переворот і повалила королеву Ліліуокалані, а через рік була проголошена маріонеткова Республіка Гаваї. У 1898 р. США анексували Гаваї і в 1900 надали їм статус самокерованої території, а згодом 1959 р. Гавайські острови отримали статус 50-го штату США [5].

Анексія Австро-Угорщиною Боснії і Герцеговини (1908). Боснійський конфлікт викликаний анексією 7 жовтня 1908 р. Австро-Угорщиною Боснії і Герцеговини (на той час провінції, населеної сербами і хорватами, що знаходилась під окупацією Австро-Угорщини на підставі рішень Берлінського конгресу 1878). Захопленням цих провінцій, які залишилися до жовтня 1908 р. під номінальним суверенітетом турецького султана, правлячі кола Австро-Угорщини прагнули завдати удару по зростаючому національно-визвольному руху південнослов'янських народів монархії Габсбургів. Боснійській кризі передувала домовленість, на основі якої царський уряд Росії обіцяв не заперечувати проти анексії Австро-Угорщиною Боснії і Герцеговини в обмін на підтримку висунутого Росією плану відкриття чорноморських проток для проходу російських військових кораблів.

Туреччина після безуспішно протесту проти анексії за угодою з Австро-Угорщиною 1909 р. відмовилася від свого суверенітету над Боснією та Герцеговиною за компенсацію в 2,5 млн фунтів стерлінгів і очищення австрійськими військами Новопазарського санджака [6]. Сербія, яка розглядала Боснію і Герцеговину як частину майбутньої югославської держави, різко протестувала проти анексії, сподіваючись в першу чергу на допомогу Росії. Царський уряд, що не зумів через протидію Англії та Франції здійснити опера-

цію в Бухлау в частині, що стосується проток, висловив невдоволення односторонніми діями Австро-Угорщини. Однак Росія, ослаблена в результаті поразки в Російсько-японській війні (1904–1905), прагнула врегулювати Боснійську кризу дипломатичним шляхом. З цією метою царський уряд скликав конференцію держав, що приєднались до Берлінського трактату 1878 р. 22 березня 1909 р. Водночас німецький уряд в ультимативній формі зажадав від російського уряду негайного визнання анексії Боснії і Герцеговини, що було прийнято. 31 березня 1909 р. уряд Сербії також заявив про визнання анексії Боснії та Герцеговини і про припинення антиавстрійської агітації всередині країни. У квітні 1909 анексія була визнана Англією та Францією. Загалом Боснійська криза призвела як до загострення відносин між Австро-Угорщиною та Сербією, так і поглиблення протиріч між Антантою і Троїстим союзом, ставши одним із етапів на шляху до Першої світової війни.

Анексія Японією Кореї (1910). Договір про приєднання Кореї до Японії був підписаний 22 серпня 1910 р. представниками Корейської та Японської імперій. З цього часу Корея перейшла під управління Японії, а на підставі положень згаданого договору «Його Величність Імператор Кореї повністю і безстроково передає Його Величності Імператору Японії всі суверенні права на управління Кореєю» [7]. Договір 1910 р. фактично припинив свою дію в 1945 р. після поразки Японії у Другій світовій війні і був офіційно анульований японо-південнокорейською угодою 1965 р.

Анексія та окупація Великобританією Єгипту (1914). У зв'язку з початком Першої світової війни Великобританія 18 грудня 1914 р. оголосила Єгипет своїм протекторатом. Скинутого британцями Аббаса II Хільмі-пашу (1892–1914) змінив Хусейн Каміль (1914–1917), який прийняв титул султана. Законодавчі збори було розпущено і в країні було оголошено

військовий стан, встановлена військова цензура, а з єгиптян утворено «трудо-ві корпуси». Зросли видатки на утримання збільшених контингентів британських військ, чисельність яких до 1916 р. досягла 500 тисяч. Військова кон'юнктура дозволила єгипетській буржуазії, головним чином торгово-лихварській, і поміщикам накопичити значні капітали завдяки поставкам армії і спекуляції продуктами харчування. Відбувався потужний підйом національно-визвольного руху, і в кінці 1918 р. кампанія зі збору підписів під вимогою націоналістичної організації «Вафд» про надання незалежності Єгипту вилася в потужні антибританські повстання. У 1918–1919 рр. у Каїрі, Олександрії та Порт-Саїді були створені перші соціалістичні групи, які об'єдналися в Соціалістичну партію Єгипту (з 1922 року – Комуністична партія). Розмах національно-визвольної боротьби змусив Великобританію на початку 1922 р. скасувати протекторат і проголосити незалежність Єгипту. Султан Фуад I був проголошений королем, проте Великобританія зберегла права «на оборону Єгипту», на охорону імперських шляхів, що проходять через Єгипет, на «співуправління Суданом». В Єгипті залишалися британські окупаційні війська, радники, верховний комісар, зберігалися панівні економічні позиції британського капіталу [8].

Анексія Великобританією Кіпру, що належав Туреччині (1914). Як відомо, з 1570 р. 60-тисячна турецька армія захопила Кіпр, грецьких і вірменських християн, і фактично до 1914 р. Кіпр входив до складу Османської імперії. Тим самим зв'язки Кіпру з Європою були перервані, тоді як грецька православна церква повернула собі незалежність. З відкриттям Суецького каналу 1869 р. стратегічне значення Кіпру зросло, адже Велика Британія могла контролювати морський шлях в Індію. Згодом було підписано таємну угоду Великої Британії з Туреччиною про передачу правління острова, 1925 р. Кіпр був оголошений колонією британської корони.

Лише 1960 р. в результаті чотирирічної визвольної війни Кіпр став незалежною республікою. Проте у справі Кіпру постійно втручалися Велика Британія, Туреччина і Греція, відповідно у 1963–1964 і 1967 рр. на острові почались міжобщинні зіткнення між греками-кіпріотами і турками-кіпріотами. Проти законного уряду Кіпру в липні 1974 року грецькою військовою хунтою був організований переворот, що дало Туреччині привід для вторгнення на острів. При цьому під час конфлікту і османського завоювання загинуло, втекло або було захоплено у рабство майже все венеціанське населення острова, а також багато греків – близько 56 000 осіб, а для відшкодування втрат султан наказав поселити на Кіпрі 20 000 мусульман. Так на острові з'явилися перші турки-кіпріоти [9–10].

Анексія Бессарабії Румунією (1918). До 1918 р. Бессарабія входила до складу Російської Імперії, і приєднання не було визнано Радянським урядом. На картах, які випускав СРСР, цю територію позначали, як окуповану Румунією. Бессарабія перебувала у складі Румунії протягом 22 років з 27 березня (9 квітня) 1918 р., коли Сфатул Церій (Рада Краї) Молдавської Демократичної Республіки проголосував за приєднання, до 28 червня 1940 р., коли після нот Радянського уряду про передачу Бессарабії Радянському Союзу на її територію була введена РККА.

Анексія Італією Південного Тіролю (1919). Після Першої світової війни Південний Тіроль за Сен-Жерменським мирним договором був приєднаний до Італії. До цього він входив до складу Австрії, будучи частиною коронної землі Тіроль. В італійському Тіролі на той момент 86% місцевих жителів говорили німецькою мовою. 24 квітня 1921 року італійськими фашистами було скоєно напад на святковий парад в столиці провінції. Під час антинімецької кампанії були перейменовані на італійський лад всі населені пункти Південного Тіролю, за винятком Лани. За законом 1927 р. визнавалися лише італійські дипломи.

Союз фашистської Італії та нацистської Німеччини поставив німецькомовне населення на грань зникнення: пропонувалося або покинути батьківщину і переселитися в Третій рейх, або залишитися і піддатися італіанізації та асиміляції. Тому після 1938 р. 78 000 жителів покинули регіон [11].

Мирний договір 1947 року підтвердив кордон Італії з Австрією станом на 1919 рік. Німецькомовній меншині Південного Тіролю гарантувалося рівність прав з італомовним населенням, було створено автономний регіон Трентіно-Альто-Адідже, в якому Південний Тіроль є північною провінцією Больцано (Боцен). Після закінчення Другої світової війни створений «Комітет визволення Південного Тіролю», що характеризувався прагненням уникнути поранення або загибелі людей. 1961 р. ним проведений підрив опор ліній електропередач, який знеструмив провінцію («Вогняна ніч»), і світова громадськість дізналася про становище німецькомовної громади в Італії.

За угодами Італії та Австрії 1969 р. «регіон отримував права розширеної автономії, зростав вплив тирольців на національну політику в провінції, німецька мова отримувала відповідний статус, визнавалася німецька назва території – Південний Тіроль (Südtirol). Однак остаточно питання Південного Тіролю було врегульовано в 1992 р., коли Італія надала німецькомовним жителям регіону Трентіно-Альто-Адідже право здобувати освіту німецькою мовою, представництво в муніципальних органах влади і право звернення до Міжнародного суду ООН в Гаазі. Тоді ж австрійська влада оголосила ООН про припинення протиріч з Італією стосовно Південного Тіролю. Лише 2001 р. регіон отримав статус окремої німецькомовної провінції, розташованої на півночі Італії. Згідно Статусу регіону Трентіно-Альто-Адідже уряд гарантує збереження культурних і мовних відмінностей окремих етнічних груп, а також утворено регіональний парламент, що володіє законодавчою владою

на регіональному рівні, обирає президента, двох віце-президентів і міністрів автономії, до того ж протягом терміну повноважень обраного парламенту пост президента регіону по чергово мають займати представники німецької та італійської громади.

Окупація та анексія Туреччиною Західної Вірменії і частини Східної Вірменії (1920). Російські війська, зайнявши 1915–1916 рр. частину території Західної Вірменії (озеро Ван; міста Ван, Ерзурум, Трапезунд, Ерзінджан), після Жовтневого перевороту були змушені покинути її. Тоді вірменське населення регіону було знищено під час геноциду, а після закінчення війни мандат Вірменії перейшов до США: за Севрським мирним договором 1920 р. уряд Османської імперії, що перебував в окупованому Антантою Константинополі, визнав Вірменію як незалежну і вільну державу та відмовився від усіх прав на території, які відійшли до Вірменії. Але підписаний султанським урядом договір не був ратифікований Великими національними зборами Туреччини, і згодом кемалістська Туреччина, відмовившись від будь-яких поступок, відновила війну. За укладеними Московським та Карським договорами 1921 р. до Туреччини перейшли Карс, Ардаган, Сурмалінський повіт, а позиція турецької сторони щодо вірменського питання ще більше зміцнилася внаслідок Лозанської конференції 1923 р. [12].

Анексія Японією Маньчжурії (1931). У результаті японської інтервенції до Маньчжурії 1931–1932 рр. захоплено північно-східну територію Китаю японськими військами з подальшим відновленням маньчжурської династії Цин в новоствореній державі Маньчжоу-го [13].

Для Республіки Китай втрата Маньчжурії була тяжкою, адже на її теренах знаходилося майже 35% вугілля країни, 40–50% нафти і майже 80% залізної руди, 40% лісових ресурсів. 29 лютого 1932 в Мукдені було скликано Всеманьчжурське зібрання, на якому 1 березня оголосили про створення Маньчжурської держави. Згодом Кван-

тунська армія Японської імперії отримала право контролювати всі комунікації новоствореної держави за умови побудови нових. За угодою між Маньчжурською державою і Японською імперією офіційно Японія має особливі права і привілеї на території Маньчжурії, дозволено перебування Квантунської армії на її території та встановлено відповідальність за оборону нової країни [14].

8 серпня 1945 р. СРСР оголосив війну Японській імперії відповідно до угоди, прийнятої на Ялтинській конференції. Радянські війська вторглися на територію Маньчжурської держави з території МНР, здійснюючи операцію «Шторм». Імператор Пуї був захоплений радянськими військами та виданий комуністичному уряду Китаю, після чого його заарештували як військового злочинця разом з усіма іншими чиновниками Маньчжурії.

Анексія Італією Ефіопії (1936). Друга італо-ефіопська війна (Друга італо-абіссинська війна, Італо-ефіопська війна 1935–1941 рр.) – війна між Італійським королівством та Ефіопською імперією, підсумком якої стала анексія Ефіопії й проголошення разом з Еритреєю та Італійським Сомалі колонії Італійська Східна Африка. Ця війна демонструвала неспроможність Ліги Націй, членами якої були Італія та Ефіопія, в урегулюванні міжнародних конфліктів. 7 травня 1936 р. Італія анексувала Ефіопію, а 9 травня італійський король Віктор Еммануїл III був проголошений імператором Ефіопії. Ефіопія, Еритрея та Італійське Сомалі були об'єднані у Італійську Східну Африку.

30 червня на надзвичайній сесії Ліги Націй, присвяченій анексії Ефіопії, Хайле Селассіє виступив із закликом повернути Ефіопії незалежність, критикував міжнародне співтовариство за бездіяльність. 15 липня економічні санкції проти Італії було скасовано. Тим не менше, більшість країн світу не визнала приєднання Ефіопії до італійських володінь, як це зробила 25 липня 1936 р. Німеччина, а у 1938 році також Англія і Франція. Радянський Союз ка-

тегорично не визнавав окупацію Ефіопії. У 1937 році Італія вийшла зі складу Ліги Націй, а ефіопські партизани продовжували боротьбу до 1941 року, коли англійські війська, наступаючи з Кенії через Італійське Сомалі, з південного Ємену через Британське Сомалі та з Англо-Єгипетського Судану, розгромили італійські війська та визволили Ефіопію. 5 травня 1941 року ефіопський імператор Хайле Селассіє повернувся до своєї столиці [15].

Аншлюс Австрії (1938). 12–13 березня 1938 р. відбулося приєднання Австрії до складу Німеччини. Унаслідок аншлюсу територія Німеччини збільшилася на 17%, населення – на 10% (на 6,7 млн. осіб). Після приєднання Австрії Адольф Гітлер отримав більше коштів для подальшого наступу на Балканах. Незалежність Австрії була відновлена лише в 1945 р.

Австрійський референдум про Аншлюс відбувся в окупованій Німеччиною Австрії 10 квітня 1938 р. разом з аналогічним референдумом у Німеччині. Тоді окупована країна в ході референдуму була приєднана до Третього Рейху як «Остмарк» [16]. Таким чином, Австрія перестала бути суверенною державою аж до 1945 р.

Анексія Чехословаччини Німеччиною (1938). Анексія Судетської області – перший етап окупації Чехословаччини нацистською Німеччиною перед Другою світовою війною, здійснений 1–10 жовтня 1938 р. із мовчазної згоди Великобританії, Франції, Італії, відповідно до Мюнхенської угоди [17].

У 1938 р. в Чехословаччині проживало 14 мільйонів осіб, з них 3,5 млн етнічних німців, які компактно проживають у Судетській області, а також у Словаччині та Закарпатській Україні (карпатські німці). Промисловість Чехословаччини, в тому числі і військова, була однією з найрозвиненіших у Європі. Відповідно до Мюнхенської угоди була проведена анексія Судетів, до того ж дуже швидко й успішно. Це стало першим кроком до окупації Чехословаччини та ліквідації незалежності країни в цілому [18].

Анексія території Польщі (1939). Польська кампанія (нім. Polenfeldzug; 1 вересня 1939 – 6 жовтня 1939) – військова операція збройних сил Німеччини, Словаччини та СРСР проти Польщі з метою анексії Польщі була розпочата Німеччиною і Словаччиною 1 вересня 1939 р. У відповідь Велика Британія і Франція, згідно з попередніми домовленостями з польським урядом, 3 вересня 1939 року оголосили війну Німеччині, що ознаменувало початок Другої світової війни. 17 вересня у конфлікт втрутився Радянський Союз – союзник нацистської Німеччини – і окупував східні області Польщі. Результатом кампанії став розгром польських збройних сил, евакуація польського уряду і залишків його армії за кордон. Відповідно до секретного доповнення до Договору про ненапад між Німеччиною і Радянським Союзом територія Польщі була поділена між Третім Рейхом та СРСР, а також Словаччиною і Литвою [19].

Анексія СРСР частини Фінляндії (1939). Радянсько-фінська або Зимова війна (фін. talvisota, рос. Советско-финская война) – збройний конфлікт між СРСР і Фінляндією у період від 30 листопада 1939 року до 13 березня 1940 року. Після відмови фінського уряду від радянських пропозицій про зміну кордонів у Карелії і передачу військово-морської бази Ханко 28 листопада 1939 р. СРСР розірвав дипломатичні стосунки з Фінляндією. 30 листопада чотири армії СРСР чисельністю 540 тисяч чоловік напали на сусідню державу на фронті від Балтійського до Баренцевого моря. Це стало причиною визнання Лігою Націй Радянського Союзу агресором і виключення його зі свого складу. Розглядається як частина Другої світової війни [20]. У радянській пропаганді та офіційній радянській «історіографії» називалася «збройним конфліктом на кордоні з Фінляндією» або «оборонною війною СРСР проти агресії буржуазної Фінляндії». В більш пізній радянській та сучасній російській історіографії ця війна розглядається як окремих двосторонній локальний кон-

флікт, що не є частиною Другої світової війни; так само, як, наприклад, бої на річці Халхин-Гол у Монголії. Війна завершилася підписанням Московського мирного договору, що зафіксував відторгнення від Фінляндії значної частини її території.

Анексія Прибалтики СРСР (1939–1941). Таємний протокол до договору про ненапад між Німеччиною і СРСР, підписаний 23 серпня 1939 р., розділив сфери впливу: Естонія, Латвія, частина Фінляндії та східна Польща були включені в сферу впливу СРСР, а Литва і західна Польща – Німеччини. Протягом двох років Естонія, Литва і Латвія були анексовані Радянським Союзом під виглядом допомоги братнім народам.

У зв'язку з цим Черчілль писав: «Задача народів країн Балтії під владу Радянської Росії проти їх волі суперечить усім принципам, за якими ми ведемо цю війну, і буде ганьбити нашу справу» [18].

Окупація Японією Бірми (1941–1945). Під час Другої світової війни Бірма була окупована японськими військами (грудень 1941 – травень 1945). У ході визвольної боротьби проти японських окупантів ліве крило такінів та компартія в серпні 1944 створили організацію єдиного фронту – Антифашистську лігу народної свободи (АЛНС). Ліга в березні 1945 підняла бірманський народ на збройне повстання. Англійські війська, що повернулися в Бірму, намагалися відновити англійське панування, але піднесення національно-визвольного руху примусило Англію визнати незалежність Бірми, яка 4 січня 1948 р. була проголошена незалежною державою – Бірманським Союзом. На перших (1951–1952) і других (1956) парламентських виборах більшість голосів одержала АЛНС [21].

Окупація Угорщиною території Королівства Югославії (1941–1944). Угорська окупація югославських земель – угорське загарбання з наступним приєднанням до Угорщини частини території Королівства Югославії,

зокрема Бачки, Барані, Меджимур'я та Прекмур'я, відбулося під час Другої світової війни і тривало з 1941 до 1944 року. Після завершення Першої світової війни на Паризькій мирній конференції держави Антанти з огляду на розпад Австро-Угорщини підписали Тріанонський договір, який визначав кордон між Угорщиною та новоствореним Королівством сербів, хорватів і словенців (перейменованим на Королівство Югославія 1929 р.). Договір розділив раніше керовані Угорщиною області Банат, Бачка і Бараня між Угорщиною, КСХС і Румунією та передав Меджимурський край і близько двох третин області Прекмур'є від Угорщини до КСХС. У районах, що ввійшли в КСХС, залишилася значна кількість угорців і фольксдойчів. Протягом 1918–1924 рр. в Угорщину з територій, переданих в Югославію, було депортовано 44 903 угорців, водночас югославський уряд переселив у Бачку і Бараню 10 000 югославських військових поселенців «салоніцьких добровольців» (Solunskidobrovoljci) [22]. У міжвоєнний період Угорщина ратувала за перегляд установлених Тріанонським договором кордонів, а відносини між країнами залишалися складними.

22 серпня 1938 р. Чехословаччина, Румунія і Югославія погодилися на перегляд Тріанону, що дозволило Угорщині переозброїтися.

Окупаційна влада відразу ж поділила населення Бачки і Барані на тих, які жили в цих краях, коли вони востаннє були під угорським правлінням у 1920 році, та на переважно сербських поселенців, які прибули сюди, відколи ці райони стали частиною Югославії. На думку вчених-експертів, політика, що проводилася угорською владою на окупованих територіях, була «геноцидарною», тобто спрямованою на знищення політичного, соціального, культурного, релігійного й економічного існування та мови людей, які живуть на окупованих територіях. Угорські окупанти почали зганяти тисячі місцевих сербів у концтабори і виселяли їх у Незалеж-

ну державу Хорватія, окуповану Італією Чорногорію та окуповану німцями Сербію. Загалом десятки тисяч сербів було депортовано з окупованих територій. Услід за цим почалося здійснення політики мадяризації політичного, суспільного й економічного життя на окупованих територіях, яка включала переселення угорців і секеїв з інших частини Угорщини. Мадяризація не торкнулася фольксдойчів, які під угорським правлінням набули особливого статусу, а у Прекмур'ї угорська влада була більш поборливою до етнічних словенців.

Анексія Тибету Китаєм (1950). Офіційний Пекін назвав анексію Тибету звільненням китайських територій. МЗС Тибету пропонував Мао Цзе-дуну провести дипломатичні переговори, щоб залагодити всі територіальні питання. Копії листа з такою пропозицією від Тибету були послані урядам Індії, Великобританії і США – прихильникам мирного врегулювання питання. Але позиції цих країн не завадили Китаю проігнорувати дипломатію, і в жовтні 1950 р. Народна визвольна армія (НАО) Китаю почала військове вторгнення в Тибет, який був незалежною і суверенною державою. Сорокатисячне китайське військо атакувало адміністративний центр Східного Тибету – Чамдо. Незначні тибетські сили, що склалися з восьми тисяч солдатів і міліції, були розбиті. Чамдо був узятий через два дні, а глава регіону заарештований. Чотири тисячі тибетських бійців загинули. До 1951 р. на території Тибету був встановлений повний військовий контроль [23].

Влада з нетерпимістю ставилася до всіх проявів політичного націоналізму, тибетці піддавалися арештам і тюремному ув'язненню або відправлялися на трудові виховні табори навіть за мирне вираження своїх політичних поглядів. Вся інформація, яка надходила до Тибету з зовнішнього світу і виходила з нього, ретельно контролювалася [24].

Анексія Іерусалиму Ізраїлем (1967). У 1967 р. Ізраїль зайняв обидві частини Єрусалима – і західну, і

східну. У муніципальний кордон міста були включені землі, які раніше лежали навколо міста і були не заселені. На частині з них були побудовані нові квартали. Всім жителям Східного Єрусалиму було запропоновано ізраїльське громадянство; спочатку більшість з них відмовилася, понадіявшись на повернення під владу Йорданії, але з часом багато людей його прийняли. Ці події увійшли в історію під назвою Чеченська війна. Її результатом стало те, що в традиційно арабському східному Єрусалимі стало діяти ізраїльське цивільне право. Юридичне закріплення анексії сталося лише через 13 років, коли в 1980 р. Ізраїль прийняв відповідний закон [23].

За ізраїльськими законами Східний Єрусалим є частиною Ізраїлю і столицею єврейської держави. Однак палестинці, як і раніше, хочуть бачити в Східному Єрусалимі свою столицю. Міжнародне співтовариство не визнало об'єднання Єрусалиму.

Анексія Кувейту Іраком (1990). 1990 р. Саддам Хусейн зажадав від Кувейту пробачити іракський борг і заплатити компенсацію у розмірі 2,5 мільярди доларів за нібито незаконний видобуток іракської нафти Кувейтом. Однак кувейтський емір не прийняв цю вимогу. У результаті війська Іраку стали стягуватися до кордонів Кувейту, і 2 серпня іракська армія вторглася на кувейтську територію. До кінця серпня Кувейт був оголошений 19 провінцією Іраку. Уже 2 серпня Рада Безпеки ООН ухвалила резолюцію 660, у якій засудила вторгнення і зажадала від Іраку негайно вивести свої війська з Кувейту. Іракське керівництво проігнорувало цю резолюцію. 12 січня 1991 Конгрес США ухвалив рішення про застосування збройних сил для звільнення Кувейту від окупації [25].

Серед інших прикладів анексованих територій можна навести анексію о. Рокол Великобританією (1955), анексію Гоа Індією (1961), анексію Сіккіма Індією (1975), анексію Західної Сахари Марокко (1975), анексію Голанських висот Ізраїлем (1981).

У наступних статтях ми проаналізуємо анексію Закарпаття Угорщиною (1938), Радянську анексію західноукраїнських земель (1939), анексію СРСР Тувинської Народної Республіки (1944).

Висновки. Аналізуючи зарубіжний досвід правового регулювання анексованих територій у світі у ХХ ст. крізь призму історичного досвіду, слід підкреслити відмінності анексованих територій та окупованих територій або територій, статус і режим яких змінено в інший спосіб. Спостерігається, що війни існували протягом тривалих років, починаючи з давніх часів, проте, як бачимо, досвід зарубіжних країн щодо правового регулювання анексованих територій у світі у ХХ ст. різниться. Як правило, права людини порушувалися на окупованих або анексованих територіях. Однак початок розквіту правового регулювання окупованих та анексованих територій якраз припадає на період розвитку прав людини на окупованих територіях в ХІХ та першій половині ХХ ст. та період розвитку прав людини на окупованих територіях з 90-х років ХХ ст. і до теперішнього часу. Юридичні наслідки за протиправну зміну статусу державних територій почали визначатися в міжнародних нормативних правових актах ще в ХІХ та першій половині ХХ ст.

Україна сьогодні застосовує зарубіжний досвід правового регулювання анексованих територій крізь призму історичного досвіду, адже події, що сталися в 2014 році на території Автономної Республіки Крим, Донецької та Луганської областей, вимагають від нашої держави не лише відновлення своєї територіальної цілісності, а й забезпечення прав людини на тимчасово окупованих територіях.

Ключові слова: анексія, окупація, агресія, правовий режим, тимчасово окуповані території.

Розкрито основні приклади анексії територій зарубіжних держав

на різних континентах протягом ХХ століття. Підкреслено відмінності анексованих територій та окупованих територій або територій, статус і режим яких змінено в інший спосіб. Зроблено висновки на основі узагальнення зарубіжного відповідного досвіду для України.

Раскрыты основные примеры аннексии территорий зарубежных государств на разных континентах в течение XX века. Подчеркнуты различия аннексированных территорий и оккупированных территорий или территорий, статус и режим которых изменены другим способом. Сделаны выводы на основе обобщения зарубежного соответствующего опыта для Украины.

The main examples of the annexation of territories of foreign states on different continents during the twentieth century are discovered. The differences between annexed territories and occupied territories or territories, the status and mode of which have been changed in a different way, are underlined. The conclusions are drawn on the basis of generalization of foreign relevant experience for Ukraine.

Література:

1. Філяніна Л.А. Політико-правові аспекти принципів підтримання міжнародного миру та безпеки. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2014. № 1. С. 63–68.
2. Державна територія і державний кордон: навчальний посібник / Купрієнко Д.А., Дем'янюк Ю.А., Діденко О.В. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2014. 256 с.
3. Пронюк Н.В. Сучасне міжнародне право: навч. посібник. URL: http://pidruchniki.com/12920522/pravo/teritoriya_mizhnarodnomu_pravi
4. Баймуратов М.О. Международное публичное право: Учебник. К.: Истина, 2004. 552 с.
5. Заморська експансія США. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Заморська_експансія_США#Гавайські_острови File:JiriJiroutekHavelVaclav,Praha 2006.jpg.

6. Гончар В.М. Боснійська криза 1908–1909. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./ Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. К: Знання України, 2004 Т.1. 760 с.
7. Договір о приєднанні Кореї к Японії. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Договір_о_приєднанні_Кореї_к_Японії.
8. Єгипет (протекторат). URL: [Кіпр \(острів\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Кіпр). URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Кіпр>.
9. Османський Кіпр. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Османський_Кіпр.
10. Больцано (провінція). URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>.
11. Західна Вірменія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Західна_Вірменія
12. Шталь А.В. Малые войны 1920–1930-х годов. М.: АСТ, 2003. 544 с.
13. Маньчжурська держава. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Маньчжурська_держава.
14. Карта Ефіопської імперії початку 1930-их років. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Друга_італо-єфіопська_війна#Підсумок_війни.
15. Австрійський референдум про Аншлюс. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Австрійський_референдум_про_Аншлюс
16. Окупація Судетів. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Окупація_Судетів
17. Останні анексії у світовій історії. URL: <http://www.volynpost.com/news/30097-ostanni-aneksii-u-svitovij-istorii-foto>.
18. Польська кампанія (1939 URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Польська_кампанія_\(1939\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Польська_кампанія_(1939)).
19. Радянсько-фінська війна (1939–1940). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянсько-фінська_війна_\(1939–1940\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянсько-фінська_війна_(1939–1940))
20. Ченовет Е., Стефан М. Дж. Чому ненасильницький спротив ефективний. Стратегічна логіка громадянського конфлікту / Переклад С. Гірка. К.: Видав. «Кліо», 2014. С.197–218.
21. Угорська окупація югославських земель.: https://uk.wikipedia.org/wiki/Угорська_окупація_югославських_земель.
22. Аннексії века: от Тибета до Кувейта.: <http://www.trust.ua/news/93063-anneksii-veka-ot-tibeta-do-kuvejta.html>.
23. Тибет – история оккупации Китая.: <http://ningma.org.ua/index.php/тибет-сегодня/114-4>.
24. Війна в Перській затоці: https://uk.wikipedia.org/wiki/Війна_в_Перській_затоці#Окупація_Кувейту.

